

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARI OBRAZLI TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Nurullayeva Aziza Ravshan qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim) 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Bizga ma'lumki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning tafakkuri mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish, hukm va xulosa chiqarish, taqqoslash, tahlil qilishning turli usullarini qo'llashdek o'ziga xos xususiyatlari bilan maktabgacha yoshdagi bolalardan farq qiladi. Ya'ni kichik maktab yoshidagi bolalar yaqqol obrazlarga suyanib mulohaza yuritadilar va bu ularning yaqqol-obrazli tafakkuri mavhumtafakkurdan ma'lum darajada ustun turishini ko'rsatadi. Biroq bu jarayon qachonki yuqori darajada rivojlangan bo'ladi, qachon ularda bilish jarayonlari yuqori daraja o'sib borsa. Bolalarning bilish jarayonlarini o'stirishda esa pedagogik jarayon oldiga juda katta mas'uliyatli vazifa yuklanadi. Ya'ni bolalar obrazli tafakkurini rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim; – bolaning mustaqil fikrlashi uchun imkoniyat yaratish; – mashg'ulotlarda kreativ aura muhitini hosil qilish; – bolalarning standartlashgan fikrlashiga yo'l qo'ymaslik; – ko'rgazmalilikdan samarali foydalanish; – bolalar obrazli tafakkurini o'stishda xalq og'zaki ijodiga murojaat qilish, ularga ertaklar aytib berish, topishmoq, tez aytish kabi manbalarni yodlatish; – nutq va tafakkur tezligini oshirish uchun turli zamonaviy usullardan foydalanish va boshqalar. Bolalarga beriladigan va asosan maktabda amalga oshiriladigan ta'limbolalar tafakkurining o'sishi uchun g'oyat katta ahamiyatga egadir. Ta'lim va maktabda beriladigan bilimlarni o'zlashtirish jarayonida, kuzatuvchanlik, xotira va xayol o'sib borishi bilan maktab yoshidagi bolalar tafakkuriga material bo'ladigan predmetlar doirasi kengaya boradi, bolalarda mantiqiy tafakkur va tanqidiy fikrlash o'sib boradi. Ta'lim jarayonida tafakkur katta o'sish yo'lini – aniq tafakkurdan abstrakt–nazariy tafakkurga o'tish yo'lini o'tadi. Lekin bu davr oralig'ida o'quvchilarda ko'rgazmali-obrazli tafakkurini shakllantirib o'quvchilarni keyingi rivojlanish bosqichlariga tayyorlash ahamiyatli jarayondir. Ta'lim jarayonida tafakkurning analitik sintetik faoliyati muhim rol o'ynaydi. O'quvchi tahlil qilish jarayonida yaxlit-munosabatni yoki narsani bo'laklarga ajratib, ularning uzviy bog'lanishini aniqlaydi, sintezda esa buning aksini bajaradi, ya'ni bo'laklarning yaxlit buyumga bog'lanishini aniqlaydi. Bayon etilganlardan boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim jarayonida turli umumlashtirish va mavhumlashtirish usullaridan foydalanishi ma'lum bo'ladi. Ularning mavhumlashtirish va umumlashtirish faoliyatini to'rtinchi sinfgacha astasekinmurakkablashib miqdori va sifati jihatdan o'zgarib boradi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning tafakkuri mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish, hukm va

xulosa chiqarish, taqqoslash, tahlil qilishning turli usullarini qo'llashdek o'ziga xos xususiyatlari bilan maktabgacha yoshdagi bolalardan farq qiladi. Bolalar yaqqol obrazlarga suyanib mulohaza yuritish, ya'ni yaqqol-obrazlitafakkur mavhum tafakkurdan ma'lum darajada ustun turadi vaularning tafakkuri yosh xususiyatiga mutlaqo mosligini ko'rsatadi. Ta'limjarayonida tafakkur operatsiyalarini, mustaqil fikrlashni o'rgatish kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni kamol toptirishning garovidir. Har bir o'quvchi o'qish jarayonida va turmush tajribasida xilma-xil masala va vazifalarni hal qilishga majbur bo'ladi. Maktab o'quvchisining o'zi savollarni to'g'ri qo'yishni va vazifalar belgilashni, to'g'ri muhokama yuritishni o'rganadi. Demak o'quvchining tafakkur darajasi hali obrazli tafakkurga asoslangan ekan, buni inobatga olgan holda ta'limni tashkil etishda quyidagilarni o'rganishni pedagogik muammo sifatida qarash mumkin: Maktab yoshidagi kichik bolalarning tafakkurida obrazli tafakkur ustunlik qiladi, lekin ta'lim jarayonida bunday bolalarning obrazli tafakkuri, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning obrazli tafakkuriga qaraganda, murakkabroq va mazmunliroq hisoblanadi, ulardagi fikrlash jarayonlarining hammasi takomillasha boradi. O'quvchilarga tobora murakkabroq narsalarni va o'zi idrok qilayotgan narsalarni hamda hodisalarnigina emas, balki, shu bilan birga, tasavvur qilayotgan narsalar va hodisalarni hambir-biriga taqqoslab, umumlashtirib, yakka xulosalar chiqarishga tayyor emasligi; Dars jarayonida o'qituvchi ham o'quvchi ham ko'p bora obrazli tafakkurga tayanadi. Shunisi ahamiyatliki o'quvchi o'rganilayotgan obyekt (narsa yoki predmet - u qush, biron hayvon, yoki o'simlik, osmon jismlari ham bo'lishi mumkin)ni avval ko'rgan bo'lishi lozim. Shu sababli o'quv jarayonini tashkil etishda o'quvchilarda obrazli tasavvur paydo bo'lishi uchun ko'rgazmali vositalarning yetarli emasligi yoki yetarli darajada foydalanilmayotganligi; Boshlang'ich maktabning o'zidayoq bolalar birinchi sinfdan boshlab ko'p miqdorda xilma-xil tushunchalarni grammatikaga, arifmetikaga, tabiiyotga doir va ijtimoiy-siyosiy tushunchalarni o'zlashtirib oladilar. Har qanday tushunchani ham o'zlashtirish vaqtida ular ko'p bora o'zlarining obrazli tafakkuriga suyanadilar. O'quvchilarda obrazli tafakkurni shakllantirish yuzasidan integrasiyalashgan darslardan foydalanmasligi; Mazkur muammo yuzasidan maxsus sirtqi shaklida ta'lim olayotgan, ayni patyda boshlang'ich sinflarda o'qituvchilik faoliyatini amalga oshirgan talabalar bilan suxbat va so'rovnomalar o'tkazilganda, ularning amaliy dars ishlanmalari tahlil qilib o'rganilganda faqat darslikdagi matn ustida va o'quvchilarda nutq ko'nikmalarini shakllantirish bilangina cheklanib qolinganligini kuzatdik. O'quvchilarning tasavvurini, xoyolot dunosini boyitish, ijodkorlik, yaratuvchqobilyatini shakllantrishga doir o'qituvchilarning pedagogik bilimga ega emasligi; Boshlang'ich sinf darsliklarini o'rganib tahlil qilar ekanmiz ularda o'quvchialrni kreativ va mustaqil fikrlashga yo'naltirish uchun berilgan materiallarning imkoniyatlaridan foydalanish malakasining mavjud emasligi; O'quvchilar ongida mustahkam o'rnashgan tushunchalar asosida abstrakt tafakkur o'sadi.

Obrazli tafakkurdan sekin-asta mantiqiy tafakkurga, abstrakt tafakkurning shakllanishiga zamin yaratishga etibor qaratilamsligi; O'quvchining obrazli tafakkurini tarkib toptiradigan usul va metodlarini tanlash, uni yanada shakllantirish va rivojlantirish, o'quvchilarni analitik-sintetik faoliyatdan mantiqiy fikralshga o'tishi bilan birga xotira va tasavvurga tayanib fikr yurita olish qobiliyatini shakllantirish, bunda yangi zamonaviy usullar – kreativ metodlardan foydalanmaganligi; Tafakkur jarayonlari, uni shakllantirish bosqichlarini keng ko'lamda o'rganish, o'qituvchilarning psixologik va psixodiagnostik bilimlarini oshirish kerakligi; Xalq og'zaki ijodi asosida obrazli tafakkurni shakllantirish borasida yangicha yondoshuvni qaror toptirish bo'yicha yetarlicha ish olib borilmaganligi; Har bir o'quvchi o'qish jarayonida va turmush tajribasida xilma-xil masala va vazifalarni hal qilishga majbur bo'ladi. Maktab o'quvchisining o'zi savollarni to'g'ri qo'yishni va vazifalar belgilashni, to'g'ri muhokama yuritishni o'rganadi. Yosh oshgan sari bu muhokamalar tobora ko'proq, mantiqiy muhokamalar bo'lib qoladi. O'qish-o'qitish ishlari to'g'ri yo'lga qo'yilganida ya'ni obrazli tafakkur to'g'ri shakllantirib borilganida undan unumli foydalanib o'quvchilarning individual xususiyatlarini o'rganib, ularning qobiliyatlarini aniqlashga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. G'oziev E. Oliy maktab psixologiyasi. T. 1997
2. Granovskaya R. M. Elementi prakticheskoy psixologii. SPb, 1997
3. Karimova V., Sunnatova R. Mustaqil fikrlash bo'yicha mashg'ulotlarni tashkil etishyuzasidan uslubiy qo'llanma. - T.: SHarq, 2000
4. Olshanskiy B. B. Prakticheskaya psixologiya dlya uchiteley. M. 1994.